

Ontboezemingen van een uitbijter

Dr. Vittorio Busato (1965) is psycholoog en publicist. Hij schreef diverse boeken, onder andere de biografie *Weg met Piet Vroom* (Amsterdam University Press / Salomé) en het e-boek *Psychologie al dente* (Fosfor). www.vittoriobusato.nl, v.busato1@chello.nl.

‘Stapel heeft de psychologie onmiskenbaar ook een dienst bewezen’

De opdracht van de psychologie is niet eenvoudig: mensen zo onbevooroordeeld mogelijk begrijpen en helpen, juist en vooral diegenen die om wat voor reden dan ook ontsporen.

Als er iemand binnen de psychologie zelf ontspoord is, dan wel sociaal psycholoog Diederik Stapel. Aan het begin van het academisch jaar 2011 bleek Stapel, die verbonden is geweest aan de Universiteit van Amsterdam, de Rijksuniversiteit Groningen en Tilburg University, een groot deel van zijn oeuvre te hebben verzonnen. Met stip kwam hij de internationale top tien van grootste wetenschapsfraudeurs binnen.

Over onder meer zijn beweegredenen publiceerde hij in 2012 een boek met nota bene als titel *Ontsporing*. Velen waren verrast en ontzet door het boek, en het feit dat de publicatie ervan samenviel met die van het frauderapport van de commissie-Levelt was eufemistisch gezegd opmerkelijk. Een verkoopsucces werd het interessante *Ontsporing* niet, er circuleerden al snel illegale kopieën op het internet. Een grove schending van het auteursrecht, maar menigeen loste de eigen cognitieve dissonantie op met de redenering dat het toch niet

zo kon zijn dat Stapel ook nog aan zijn fraude zou verdienen.

Van *De Fictiefabriek*, een veel minder interessante ‘bevrijdingsroman’ in brieven die hij samen met de evenmin onomstreden A.H.J. Dautzenberg het schreef, circuleren (nog) geen illegale kopieën. Maar de ophef en verontwaardiging die dit boek direct al bij verschijning veroorzaakte, is nog altijd tekennend voor hoe er tegen Stapel wordt aangekeken. Hij mag zijn door de rechter opgelegde taakstraf hebben volbracht, dat betekent geenszins dat ‘de maatschappij’ hem alweer een tweede kans gunst.

Om het gros van de reacties eufemistisch samen te vatten: laat Stapel voorlopig vooral zijn bek houden. Uitgeverij Prometheus heeft inmiddels eieren voor haar geld gekozen en ziet af van *Zuchten*, een boek van Stapel dat voor begin 2015 was aangekondigd en dat over zijn depressies zou handelen.

De massale afwijzing van Stapel is wel begrijpelijk; fraude (en zeker het doelbewust verzinnen van gegevens) geldt als doodzonde in de wetenschap. Maar die afwijzing is tegelijk jammer, al is het maar omdat Stapel de psychologie onmiskenbaar ook een dienst heeft

bewezen – op verderfelijke wijze, maar toch. Dat klinkt wellicht cynisch, maar de discussies in de vakpers over *fair play* in onderzoek, betere *peer review*-procedures, het vrijgeven en openbaar maken van data – kortom, de reflectie op het vak – zijn niet in de laatste plaats aan de affaire-Stapel te danken. Je zou verwachten dat statistische uitzonderingen zoals Stapel, die inzicht willen geven in hun beweegredenen en in hoe ze hun leven weer op orde proberen te brengen, voer voor psychologen zouden zijn. Maar psychologen houden niet zo van uitbijters, die zijn lastig, onvoorspelbaar en theoretisch moeilijk te duiden; vandaar ook dat diverse academische psychologen uitbijters, meer of minder transparant, uit hun steekproeven moffelen.

In een e-mailwisseling met massapsycholoog Jaap van Ginneken – waaruit ik mag citeren – ging het erover dat het ons allemaal kan overkomen dat we onmerkbaar over een grens schuiven, maar dat het voor media en maatschappij belangrijk is dat die schending zwaar aangezet en gedramatiseerd wordt, alsof dat niet zo is. ‘Betrokkenen in dit soort zaken,’ zo schreef Van Ginneken, ‘zouden

moeten begrijpen dat dit een *fact of life* is, maar dat doen ze niet – of pas na vele jaren. Voor Stapel is het uit PR-oogpunt veel effectiever om allereerst publiekelijk as op je hoofd te strooien zonder iets aan je schuld af te willen doen. Vervolgens moet je een aantal jaren een heel laag profiel innemen, om geleidelijk weer een her-acceptatie of herintrede na te streven.’

Stapel heeft bij meerdere gelegenheden aangegeven dat hij boete heeft gedaan, oprecht spijt heeft betuigd en zich dus weer volwaardig wil roeren in de maatschappij. Heel menselijk, maar vergeving en een tweede kans zijn niet te forceren. De vele onbarmhartige reacties die hij als publiek persoon blijft oproepen, illustreren dan ook het gelijk van Van Ginneken: Stapel zal geduld moeten betrachten, wil hij publiekelijk ooit nog serieus genomen worden.

In het vak voorzie ik voor Stapel overigens hooguit een rol als de Nick Leeson van de psychologie; hopelijk vindt hij elders aangenamer emplooi. En als de tijd rijp is, wellicht dat zijn uitbijter-ontboezemingen dan nog eens onderwerp zullen worden van zo onbevooroordeeld mogelijke psychologische analyses. ■